

**Strafbare agentanklager
om akademisk frihed, journalistisk frihed og ytringsbegrænsninger**

Vestergaard, Jørn

Published in:
Festskrift til Jens Peter Christensen

Publication date:
2016

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Vestergaard, J. (2016). Strafbare agentanklager: om akademisk frihed, journalistisk frihed og ytringsbegrænsninger. I B. Dahl, M. H. Jensen, & S. H. Mørup (red.), *Festskrift til Jens Peter Christensen* (s. 549-566). Djøf Forlag.

Strafbare agentanklager – om akademisk frihed, journalistisk frihed og ytringsbegrænsninger

Af professor Jørn Vestergaard

»Der er efter retspraksis ikke noget sagsområde,
hvor der gælder en ubegrænset ytringsfrihed«¹

1. Indledning

Et par nyere domfældelser for strafbare ærekrænkelser har kastet lys over grænserne for såvel forskeres som mediefolks ytringsfrihed. Begge sager angår beskyldninger om agentvirksomhed for fjendtlige fremmede magter.² De handler også begge om samspillet mellem forskningsverdenen og pressen, og begge de dømte er uddannede faghistorikere. Den ene er historieprofessor, dr.phil. Bent Jensen, den anden er tidligere chefredaktør

1. Jens Peter Christensen, Jørgen Albæk Jensen & Michael Hansen Jensen, *Grundloven med kommentarer*, 2015, s. 510, i sammenfatningen ad grundlovens § 77, hvori det hedder i første punktum: »Enhver er berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker, dog under ansvar for domstolene«.
2. At det efter omstændighederne kan være belastende for universitetsansatte at blive udsat for beskyldninger om at være i ledtog med en hemmelig tjeneste, endog selv om denne er landets egen efterretningstjeneste, er der redegjort for i forfatterens artikel »En kriminalistisk agenthistorie – om forbindelser mellem Københavns Universitet og PET i en kold tid«, i *Kriminalistiske pejlinger. Festskrift til Flemming Balvig*, 2015, s. 381-401.

ved Politiken, dr.phil. Bo Lidegaard. Førstnævnte var hovedperson i den ene sag og indtog en birolle i den anden.

Højesterets dom over professor Bent Jensen for strafbar ærekrænkelse af journalist Jørgen Dragsdahl aktualiserede bl.a. spørgsmålet om grænserne for den akademiske frihed ved formidling af forskningsresultater.³ Afgørelsen satte på ingen måde en stopper for de offentlige meningsudvekslinger om, hvorvidt Jensen var gået for vidt eller ej med sine udtalelser om, at Dragsdahl i forbindelse med sit journalistiske virke i slutningen af Den Kolde Krig havde været KGB-agent og af PET var anset for at være KGB-agent. Begge parter støtter fastholdt deres opfattelser, bl.a. i en serie kroniker og debatindlæg i dagbladet Politiken.⁴ Dommens betydning blev også sat på dagsordenen, da UBVA, det af Akademikerne nedsatte Udvalget til Beskyttelse af Videnskabeligt Arbejde, i november 2015 var vært for et symposium om forskningsfrihed.⁵

Ved den nævnte lejlighed indledte højesteretsdommer, dr.jur. Jens Peter Christensen med et kort oplæg som optakt til behandlingen af temaet »Forskerne og ytringsfriheden«. Dette gjorde han i lyset af sin sagkundskab som forhenværende professor i forfatningsret samt formand for de to udvalg, som i 2006 henholdsvis 2015 afgav fyldige betænkninger om offentligt ansattes ytringsfrihed.⁶ Han bemærkede indledningsvis, at reglerne på området egentlig er meget enkle. Udtaler man sig som privatperson, må man i langt de fleste tilfælde sige næsten, hvad man vil. Dette gælder også, hvis man udtaler sig kritisk om sit ansættelsessted. Dog skal man altid iagttage reglerne om tavshedspligt og om freds- og ærekrænkelser, ligesom det ikke er tilladt at komme med bevidst urigtige oplysninger eller at udtale sig i en utilstedelig form. Hertil kommer, at en ytring kan have følgevirkninger af betydning for et ansættelsesforhold, f.eks. hvis en medarbejder tæt på den politiske ledelse offentligt tilkendegiver skarp kritik af denne.

3. Dommen er offentliggjort i U 2015.3106 H, hvor den er ledsaget af udførlige litteraturhenvisninger og henvisninger til retspraksis.
4. I foråret 2016 har Bent Jensen udgivet bogen *Fordømt! Den Kolde Krig og Dragsdahl-sagen i Højesteret. En dokumentation*.
5. Indlæggene ved symposiet kan ses og høres på <http://frihed.greatdane.dk/>
6. Se betænkning nr. 1472/2006 om offentligt ansattes ytringsfrihed og meddelelser samt betænkning nr. 1553/2015 om offentligt ansattes ytringsfrihed og whistleblower-ordninger. Se i øvrigt Justitsministeriets *Vejledning om offentligt ansattes ytringsfrihed*, Vejl. 87, 2006. Se desuden *God adfærd i den offentlige sektor*, Vejl. 9472, 2007, kap. 7, udsendt af Personalestyrelsen sammen med KL og Danske Regioner.

For universitetsforskere gælder der ifølge universitetsloven det særlige, at man i en vis forstand er forpligtet til at deltage i den offentlige debat. I lyset heraf har Folketingets Ombudsmand i en konkret sag udtalt, at der gælder en vidtgående ytringsfrihed, når en forsker på egne vegne udtaler sig i medfør af sin stilling som forsker.⁷ Hertil bemærkede Jens Peter Christensen, at der sådan set ikke er ret megen forskel på ytringsfriheden for en forsker og for en anden offentligt ansat, der udtaler sig som privatperson. Skal man som forsker skrive eller udtale noget af relevans for omverdenen, kommer man sjældent tæt på grænserne for ytringsfriheden. Så juraens betydning er begrænset. Når man som fagperson deltager i den offentlige debat, er det imidlertid klogt at afstå fra »at blande faglige synspunkter sammen med stærkt subjektive opfattelser af tilværelsen«.

I de efterfølgende indlæg ved arrangementet blev der bl.a. givet udtryk for, at nogle forskere oplever, at deres ytringsfrihed i praksis indskrænkes på en måde, der ikke harmonerer godt med deres opfattelse af den akademiske frihed og ytringsfriheden. Som eksempler på sådanne problemstillinger blev der bl.a. henvist til sager, hvor forskeres offentlige udtalelser er blevet mødt med kraftig kritik fra medier, politikere og ledelser. Desuden blev der fremført eksempler på, at forskere i kontrakter om udførelse af opgaver for offentlige myndigheder pålægges tavshedspligter, som kan kollidere med såvel hensynet til deres akademiske frihed som deres ytringsfrihed.

På baggrund af Bent Jensen-sagen blev symposiet afrundet med indlæg om de grænser, som injurielovgivningen sætter for forskeres adgang til at formidle den indsigt, som de har erhvervet i kraft af deres faglige indsats. Her var der indlæg af forfatteren til nærværende bidrag samt af professor, jur.dr. Ole Hasselbalch, som er én af professor Bent Jensens ihærdige støtter.

7. Folketingets Ombudsmands udtalelse i FOB 2005.385. Ombudsmanden har senest i en udtalelse af 26.06.2016 redegjort for reglerne om offentligt ansattes ytringsfrihed. I udtalelsen fandt Ombudsmanden det meget kritisabelt, at forsvarschefen havde skabt usikkerhed om de ansattes ytringsfrihed. Se også Jørgen Steen Sørensens kronik, »Hvordan sikrer vi offentligt ansattes ytringsfrihed«, *Jyllands-Posten* 16.05.2016.

2. Om akademisk frihed

En høj grad af faglig autonomi for universiteterne såvel som for de enkelte videnskabelige medarbejdere er i almindelighed anerkendt som en vigtig forudsætning for realisering af den frie forsknings funktion som uafhængig samfundsmæssig institution med den opgave at frembringe og formidle sagligt forankret kundskab. Den individuelle forsker må i almindelighed have et betragteligt mål af frihed til at vælge emner og metoder inden for institutionens forskningsstrategiske rammer på det fagområde, som vedkommende er ansat på. Den enkelte må også stå meget frit med hensyn til publicering af egne forskningsresultater.

Behovet for akademisk frihed begrundes traditionelt med ønsket om at have en formålstjenlig ramme for søgen efter og formidling af kundskab og forståelse.

I et internationalt perspektiv er litteraturen om akademisk frihed omfattende, og mangfoldige erklæringer er i tidens løb udstedt af videnskabelige sammenslutninger og institutioner.⁸ En fortrinlig fremstilling af betydningen af de forskellige led i samlebegrebet akademisk frihed findes i en norsk betænkning afgivet af et sagkyndigt udvalg, som havde til hovedopgave at vurdere, om der var behov for at lovgive om den individuelle akademiske frihed.⁹ Baggrunden herfor var en erkendelse af, at det kan være vanskeligt at få klarhed over, hvor grænserne for den enkelte ansattes akademiske frihed går såvel formelt som i lyset af de rammebetingelser, der er afgørende for den reelle frihed til at forske og formidle.

Det norske udvalg lagde som udgangspunkt for sine overvejelser over forskerrollen til grund, at akademisk frihed indebærer følgende:

8. Se f.eks. *Academic freedom and university autonomy*, Recommendation 1762, Parliamentary Assembly, Committee on Culture, Science and Education, Council of Europe, 02.06.2006, samt Recommendation 7, Committee of Ministers, Council of Europe, 2012.
9. NOU 2006:19, *Akademisk frihet. Individuelle rettigheter og institusjonelle styringsbehov*. Udvalget bestod af otte universitetsansatte samt generalsekretæren for det norske forskerforbund. Udvalget skulle i øvrigt belyse forholdet mellem institutionernes ledelsesret og ledelsesbehov og den enkelte videnskabeligt ansattes rettigheder. I et bilag til betænkningen har professor Johan Giertsen redegjort for reglerne om akademisk ytringsfrihed. I et baggrundsnotat til betænkningen har Eigil Kallerud på inspirerende vis gennemgået væsentlige spørgsmål drøftet i den internationale litteratur om akademisk frihed i historisk og nutidig belysning.

- Frihed til at stille spørgsmål – også ved det, der af autoriteter anses som etableret kundskab og forståelse, og ved sagsforhold eller teser, til hvilke der knytter sig stærke interesser eller følelser.
- Frihed til at bestemme, hvilket materiale og hvilke metoder man vil benytte for at finde sande eller holdbare svar.
- Frihed til offentligt at fremlægge hypoteser, resultater og ræsonnementer.

Udvalget pegede med rette på det forholdsvis selvklare, men ikke desto mindre ret væsentlige forhold, at den akademiske frihed er undergivet legitime begrænsninger. I den forbindelse fremhævede man to grundlæggende hensyn. For det første er der begrænsninger, som udspringer af de forpligtelser, der følger af den faglige virksomheds konstituerende formål og grundlæggende normer. Ud over dette kan hensyn til anden samfundsvirksomhed eller til undersøgelsesobjekter og andre parter, som kan blive påført krænkelse, begrunde begrænsninger.

Udvalgets forslag til lovregler kom i det væsentlige til at indgå i en ny bestemmelse om faglig frihed og ansvar.¹⁰ Paragraffen omfatter bl.a. følgende forskrifter om såvel den institutionelle som den individuelle akademiske frihed:

- Universiteter skal fremme og værne den akademiske frihed. Institutionerne har ansvar for at sikre, at forskning holder et højt fagligt niveau og udøves i overensstemmelse med anerkendte videnskabelige og etiske principper.
- Den, som er ansat i en stilling, hvor forskning indgår i arbejdsopgaverne, har ret til at vælge emne og metode for sin forskning inden for de rammer, som følger af ansættelsesforholdet eller særskilt aftale.
- Universiteter skal sørge for åbenhed om forskningsresultater. En forsker har ret til at offentliggøre sine resultater og skal sørge for, at en sådan offentliggørelse sker. Det relevante forskningsgrundlag skal stilles til rådighed i overensstemmelse med god skik på vedkommende fagområde.

10. Universitets- og højskolelovens § 1-5, her gengivet i forfatterens oversættelse, for så vidt angår de dele, som vedrører universitetsansattes forskning og kundskabsformidling.

Uden at gå nærmere i enkeltheder kan man trygt konstatere, at norsk lovgivning på dette område er både mere udførligt og fyldigt formuleret end de tilsvarende danske regler.

Om det institutionelle aspekt af forskningsfriheden hedder det i universitetsloven:

»Universitetet har forskningsfrihed. Universitetet skal værne om universitetets og den enkeltes forskningsfrihed og om videnskabsetikken.«¹¹

Hermed er det fastslået, at danske universiteter har fagligt selvstyre, og at de skal være uafhængige af særinteresser. Universitetet skal i øvrigt tilskynde medarbejderne til at deltage i den offentlige debat.¹²

Den individuelle forskers retsstilling fremgår af en anden bestemmelse:

»Rektor kan pålægge medarbejdere at løse bestemte opgaver. Det videnskabelige personale har forskningsfrihed og forsker frit inden for universitetets forskningsstrategiske rammer i den tid, hvor de ikke er pålagt opgaver. Universitetets forskningsstrategiske rammer dækker hele universitetets profil. Det videnskabelige personale må ikke over længere tid pålægges opgaver i hele deres arbejdstid, således at de reelt fratages deres forskningsfrihed.«¹³

Rækkevidden af sidstnævnte bestemmelse har givet anledning til betydelig debat.

Om retsstillingen i visse andre lande, se gennemgangen i den norske betænkning.¹⁴ Respekt for den akademiske frihed er i øvrigt udtrykkeligt anerkendt som en grundlæggende rettighed i EU-retten.¹⁵

11. Jf. § 2, stk. 2.

12. Jf. § 2, stk. 3. Om forsknings- og anden videnformidling på det retsvidenskabelige område, se forfatterens bidrag til antologien *Ret, informatik og samfund. Festskrift til Peter Blume*, 2010, s. 127-143.

13. § 14, stk. 6. Bestemmelsen er indsat i universitetsloven ved en lovændring i 2011.

14. NOU 2006:19, afsnit 5.5. Ved revisionen af den norske grundlov i 2004 blev hensynet til den akademiske frihed og forskningens autonomi fremhævet i forarbejderne til bestemmelsen om ytringsfrihed i § 100, der forpligter staten til aktivt at sikre borgernes ytringsmuligheder, se nærmere det omtalte notat af Johan Giertsen. I Finland og Tyskland er den akademiske frihed sikret på forfatningsniveau.

15. Se nærmere EU-Chartrets artikel 13. Den generelle beskyttelse af ytrings- og informationsfriheden er fastslået i Chartrets artikel 11, der i det væsentlige har samme rækkevidde som EMRK artikel 10.

Akademisk frihed indebærer med andre ord en udstrakt, men selvsagt ikke ubetinget frihed i forbindelse med gennemførelse af forskningsprojekter eller formidling af forskningsresultater. Det er åbenbart, at der kan gælde juridisk fastlagte begrænsninger, f.eks. af hensyn til personværn, værn af de fysiske omgivelser eller statens sikkerhed og den offentlige orden.¹⁶

3. Om ytringsfrihed og ærekrænkelser

I sager om ærekrænkelser tager domstolene udgangspunkt i straffelovens bestemmelser – med den vigtige tilføjelse, at disse skal forstås i lyset af bestemmelserne i Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, herunder artikel 8 om retten til respekt for privatlivets fred samt artikel 10 om ytrings- og informationsfrihed.¹⁷ Når det gælder emner af væsentlig samfundsmæssig interesse, er det i almindelighed udgangspunktet, at man skal kunne ytre sig uden at blive stillet over for urimeligt strenge

16. I kommentaren til EU's Charter om Grundlæggende Rettigheder, 2014, omtaler Jonas Christoffersen afgørelsen *Faurisson* fra FN's Menneskerettighedskomiteé om en fransk professor, som blev idømt bødestraf for i en avisartikel at gøre gælden, at hans forskning angiveligt viste, at der under 2. verdenskrig ikke havde fundet holocaust sted. Komiteén lagde til grund, at han derved ansporede til antisemitiske holdninger, og fandt bøden i overensstemmelse med den i FN's Konvention om Civile og Politiske Rettigheder anførte adgang til at undergive ytringsfriheden begrænsninger, som er nødvendige af hensyn til respekten for andres rettigheder eller omdømme, se herom artikel 19, stk. 3, i konventionen.
17. Dette blev i 1996 slået fast af Højesteret i afgørelsen U 1997.259/2 H med henvisning til U 1999.988 H (Svend Aukens Have med yderligere henvisning til afgørelsen ved EMD i sagen *Jersild v. Danmark*). Højesteret har bl.a. videreført denne praksis i en afgørelse, der indebar frifindelse af en repræsentant for Folkebevægelsen mod EU, der i Radioavisen havde begrundet sin afvisning af at samarbejde med Dansk Folkeparti med, at hun nødigt ville identificeres med Pia Kjærsgaards racistiske synspunkter, se U 2013.2044 H. I begrundelsen for denne afgørelse henviste Højesteret til den ledende afgørelse fra EMD *Lingens v. Austria* (9815/82, 08.07.1986) samt til sagen *Oberschlick v. Austria* (11662/83, 23.05.1991). I sidstnævnte sag betonedes EMD den nu velkendte doktrin om, at artikel 10 – under hensyn til den pluralisme, tolerance og åbenhed, som er forudsætningen for et demokratisk samfund – også omfatter udtalelser, der er stødende, virker chokerende eller foruroligende. Om det anstrengte forhold mellem ordlyden af straffelovens bestemmelser og domspraksis, se Sten Schaumburg-Müller i U 2002 B, s. 118-122. Se i øvrigt Mohammed Ahsan i U 2002 B, s. 248-272.

krav om sandhedsbevis.¹⁸ Denne ret til en vidtgående ytringsfrihed gælder sådan set for alle; men for visse grupper er der særligt vide rammer for ytringsfriheden, da det betragtes som afgørende for et demokratisk samfund, at bl.a. politikere, mediefolk og andre debattører kan udtale sig meget frit om forhold af væsentlig samfundsmæssig interesse.

Grove ærekrænkende ytringer uden en vis forankring i objektive kendsgerninger er imidlertid ikke beskyttet. Når grænserne trækkes, skal domstolene foretage en rimelig afvejning af hensynene til ytrings- og informationsfriheden, henholdsvis den krænkedes interesser.¹⁹ Kort sagt skal der være plads til overdrivelser, men ikke til sensationsprægede ytringer eller hensynsløs tilsværtning med det ene formål at fornærme. Alvorlige negative konsekvenser for den krænkede skal rimeligvis tages i betragtning.²⁰

Der sondres mellem *beskyldninger* – eller med straffelovens terminologi *sigtelser* – som kan være sande eller falske, og *værdidomme*, som godt kan være forbundet med faktiske forhold, men som der ikke kan føres fuldt sandhedsbevis for (statements of fact/value-judgements).²¹ Son-

18. I sager om indskrænkninger i ytringsfriheden er EMD's bedømmelse efter artikel 10, stk. 2, forholdsvis intensiv under iagttagelse af en forholdsvis snæver skønsmargin for de nationale domstole, se således sagen *Zana v. Turkey* (69/1996/688/880, 25.11.1997) og en række efterfølgende domme omtalt af denne artikels forfatter i *Tidsskrift for Kriminalret* 2014, s. 399-405.

19. Se således *Lingens* (præmis 42 *in fine*), som der er henvist til i forrige note.

20. Som nyere fremstillinger af dansk ret på området kan nævnes Jens Peter Christensen, Jørgen Albæk Jensen & Michael Hansen Jensen, *Grundloven med kommentarer*, 2015, særligt afsnit 5.1 ad grundlovens § 77, Søren Sandfeldt Jacobsen & Sten Schaumburg-Müller, *Medieretten*, 2013, se særligt kap. 3, afsnit 8 og 9, Trine Baumbach, *Strafferet og menneskeret*, 2014, kap. 13, samt Vagn Greve i *Kommenteret straffelov. Speciel del*, 10. udg., 2012.

21. I *Lingens* bemærkede EMD, at der må foretages en omhyggelig sondring mellem udsagn om »facts« og »value-judgements«. »The existence of facts can be demonstrated, whereas the truth of value-judgements is not susceptible of proof« (præmis 46). Journalist og politisk kommentator Peter Lingens blev ved østrigske domstole idømt bødestraf for kritiske udtalelser om den daværende østrigske kansler Bruno Kreisky, som han beskyldte for at samarbejde med en politiker med en fortid som nazist. Dette betegnede Lingens som »amoralisk og uværdigt« og som »kvalmende opportunisme«. EMD lagde til grund, at udtalelserne var værdidomme fremsat i god tro i lyset af ubestridte kendsgerninger. Domstolen fandt derfor indgrebet over for Lingens i strid med artikel 10 (præmis 47).

dringen er ikke knivskarp, men har betydning for kravet til dokumentation.²²

- Eksempel på en beskyldning: Forsker A har fået forkastet en afhandling pga. plagiat.
- Eksempel på en værdidom: Forsker B er en uforbederlig og opportunistisk fusk.

En *beskyldning* er straffri, (1) hvis den kan underbygges med sandhedsbevis, eller (2) hvis udsagnet er fremsat i god tro, hviler på et korrekt faktuel grundlag og indeholder »troværdige og nøjagtige« oplysninger i overensstemmelse med fagets etiske standarder.

En *værdidom* er straffri, hvis den er fremsat i god tro og i den givne sammenhæng er rimelig set i lyset af et tilstrækkeligt faktuel grundlag (hviler på grundig research). Der kræves ikke fuldt sandhedsbevis. Der tages hensyn til angrebets grovhed, konteksten og relevansen.

Enkeltpersoners omdømme nyder særlig beskyttelse. Der anlægges en samlet vurdering af sagens baggrund og øvrige omstændigheder, og der kræves ikke samme beviskraft som ved afgørelsen af skyldsspørgsmålet i en straffesag.

4. Bent Jensen-sagen

Højesteret gav den 3. juni 2015 journalist Jørgen Dragsdahl medhold i, at historieprofessor Bent Jensen var skyldig i strafbare ærekrænkelser med udtalelser om, at Dragsdahl havde været KGB-agent og af PET var anset for at være KGB-agent.

Sagen for Højesteret handlede om 18 udsagn, som Bent Jensen i 2007 og 2008 fremsatte i Jyllands-Posten, Weekendavisen og Information. Ud-

22. Som nævnt af Sten Schaumburg-Müller i kommentaren til Den Europæiske Menneskerettighedskonvention, 3. udg., 2011, var der i sagen *Pedersen og Baadsgaard v. Danmark* (49017/99, 17.12.2004) delte opfattelser af, hvordan de anfægtede oplysninger skulle klassificeres. Et flertal på 10 dommere mente, at der var tale om »statements of facts«, mens et mindretal på ni dommere fandt, at det drejede sig om værdidomme. Med henvisning til sagen *Scharsach and News Verlagsgesellschaft mbH v. Austria* (39394/98, 13.11.2003) bemærkes det samme sted, at kravet til det faktuelle grundlag stiger, alt eftersom påstandene specificeres og individualiseres (s. 844 ø.). Forskellen ligger i den grad af faktuel dokumentation, som kan kræves.

talelserne angik Jørgen Dragsdahls virke som journalist og debattør under Den Kolde Krig og hans forhold til KGB og Sovjetunionen.

I sagen mod Bent Jensen tog Højesteret meget omhyggeligt højde for praksis ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol, bl.a. ved at gengive to nyere domme om historikeres ytringer.²³

Højesterets flertal fastslog med fem dommerstemmer, at tre af Bent Jensens udtalelser indeholdt egentlige beskyldninger om, at Dragsdahl havde været KGB-agent.

I anledning af en stor artikel af Bent Jensen i Jyllands-Posten den 14. januar 2007 udtalte han til avisens journalister, at »Arkiverne har vist, at Jørgen Dragsdahl var KGB-agent«. I sin artikel omtalte han, at Ekstra Bladet i 1992 havde hævdet, at Dragsdahl havde været KGB-spion, og at Dragsdahl i begyndelsen af 1980'erne havde holdt konspiratoriske møder med KGB-officerer og fået penge for sit arbejde. I artiklen tilføjede Bent Jensen: »I dag kan det dokumenteres, at en stor del af oplysningerne i Ekstra Bladets artikler var sande.« Dette gentog han i en artikel nogle dage senere i Jyllands-Posten. Bent Jensen anførte også, at kilder havde givet udtryk for, at det beroede på politiske hensyn og politisk opportunistik, at der ikke var blevet rejst tiltale.

Flertallet i Højesteret fandt, at et udsagn om, at en person har virket som agent for en fremmed efterretningstjeneste, er en beskyldning om strafbart forhold efter straffelovens § 107 om spionage eller § 108 om anden ulovlig efterretningsvirksomhed. Dommerne tog herefter stilling til, hvordan Bent Jensens udsagn ved en naturlig læsemåde måtte forstås af en almindelig læser. Med en udførlig begrundelse lagde flertallet til grund, at det efter en helhedsvurdering ikke stemmer med en naturlig læsemåde at forstå udsagnene på den måde, at de er begrænset til at beskrive Dragsdahls virksomhed alene som bistand til KGB i form af påvirkning af den offentlige mening i pro-sovjetisk retning. Det kunne ikke fritage Bent Jensen for ansvar, at han i andre indlæg havde anvendt udtrykket »indflydelsesagent« og »påvirkningsagent« og havde anført, at han ikke havde beskæftiget sig med, om Dragsdahl havde begået noget strafbart.

De fem dommere fandt derfor, at Bent Jensen havde beskyldt Dragsdahl for at have begået strafbar virksomhed som KGB-agent, og at der ikke var belæg for beskyldningerne herom. Det blev fastslået, at Bent Jensen

23. *Sagen Ungváry & Irodalom Kft. v. Ungarn* (64520/10, 03.12.2013) og *sagen Braun v. Poland* (30162/10, 04.11.2014).

var klar over, at PET efter en omfattende efterforskning mod Jørgen Dragsdahl havde vurderet, at der ikke var grundlag for at indstille til Justitsministeriet, at der skulle rejses tiltale.

Det indgik også i bedømmelsen, at Bent Jensen havde fået særlig adgang til materiale fra Politiets Efterretningstjeneste, mens Dragsdahl ikke havde denne adgang, og at Dragsdahl derfor havde begrænsede muligheder for at imødegå Jensens beskyldninger.

Dommerne anerkendte, at de ærekrænkende sigtelser var fremsat som led i en offentlig debat om emner af væsentlig samfundsmæssig interesse, og at Dragsdahl som kendt journalist, der gennem en længere årrække havde været en meget aktiv debattør om sikkerhedspolitiske emner under Den Kolde Krig, måtte tåle at være genstand for kritisk omtale og vurdering. De henviste i øvrigt til, at det efter Menneskerettighedsdomstolens praksis ikke kræves, at der præsteres fuldt sandhedsbevis for sigtelsen for at kunne være beskyttet af hensynet til ytringsfriheden. Imidlertid kræves det, at der er handlet i god tro, og at ytringen hviler på et korrekt faktuel grundlag og indeholder »troværdige og nøjagtige« oplysninger i overensstemmelse med fagets etiske standarder.²⁴

Efter en samlet afvejning af hensynet til Bent Jensens ytringsfrihed over for hensynet til beskyttelse af Dragsdahls omdømme fastslog Højesterets flertal, at Bent Jensen ikke har udvist den nødvendige »due diligence«, dvs. fornøden omhu.

Flertallet fandt desuden, at fire af udtalelserne indeholdt strafbare beskyldninger om, at PET havde anset Dragsdahl for at være KGB-agent, idet det var misvisende at forbigå PET's endelige opfattelse af tiltalespørgsmålet. På dette punkt var Bent Jensen blevet frifundet i lands-

24. I dommen over Bent Jensen bemærker Højesterets flertal med henvisning til praksis ved EMD, at det ganske vist ikke kan kræves af den, der fremsætter ærekrænkende sigtelser som led i en offentlig debat om emner af væsentlig samfundsmæssig interesse, at den pågældende præsterer fuldt sandhedsbevis for sigtelsen for at kunne være beskyttet af hensynet til ytringsfriheden. Imidlertid skal den pågældende opfylde den standard, der også gælder for journalister, dvs. »act in good faith and on an accurate factual basis and provide "reliable and precise" information in accordance with the ethics of journalism« (»due diligence«), se dommen s. 3206.

retten, som vurderede, at der var et tilstrækkeligt faktuel grundlag for disse udsagn.²⁵

Ligesom landsretten frifandt Højesteret Bent Jensen for udsagn om, at Jørgen Dragsdahl havde deltaget i konspirative møder med KGB-officerer, idet der var tilstrækkelig dækning i PET-dokumenterne. Desuden tilsluttede Højesteret sig landsrettens frifindelse for udsagn om desinformation, dvs. at Dragsdahl bevidst havde misinformeret sine læsere. Ud fra hensynet til ytringsfriheden gælder der vide rammer for sådanne udsagn, og Bent Jensens kritik var ikke uden faktuel grundlag.

Straffen blev fastsat til 10 dagbøder à 1.000 kr., og Bent Jensen blev pålagt at betale tortgodtgørelse på 100.000 kr. til Dragsdahl, som endvidere fik udtalelserne om agentvirksomhed kendt ubeføjede.²⁶

Et mindretal på to dommere ville frifinde Bent Jensen helt. Mindretallet lagde vægt på Bent Jensens brug af udtrykkene »indflydelsesagent« og »påvirkningsagent« som betegnelse for Dragsdahls bistand til KGB. Udtrykket »agent« andre steder i artiklen måtte derfor i sammenhængen

25. Om landsrettens dom i lyset af praksis ved EMD sammenholdt med straffelovens bestemmelser, se Trine Baumbach, »Historieforskning, injurielovgivning og god tro«, *Juristen* 2013, s. 255-262.

26. Kun enkelte andre sager er mundet ud i tilkendelse af tortgodtgørelse i denne størrelsesorden. Se således U 2003.624 H (som udløber af Plejebo-sagen blev chefredaktøren for Ekstra Bladet idømt 20 dagbøder à 2.000 kr. og betaling af en godtgørelse på 100.000 kr. til en plejehjemsassistent, efter at avisen havde bragt en stort opsat artikel under overskriften »Hun dræbte 12.«), FED 2002.1355 (chefredaktøren for Ekstra Bladet blev idømt 40 dagbøder à 2.000 kr. samt betaling af en godtgørelse på 100.000 kr. for til trods for frifindelse af en pædagogmedhjælper for en anklage om seksuelle overgreb på små børn at gengive kritik af dommen på en måde svarende til et udsagn om, at den frikendte alligevel var skyldig), U 2002.2398 H (den ansvarshavende redaktør for Jyllands-Posten blev idømt 20 dagbøder à 1.000 kr. og tilsammen med en journalist at betale en godtgørelse på 100.000 kr. for uberettiget omtale af en person som angivelig leder af en omfattende narkotikaliga), U 1999.560 H (chefredaktøren for Jyllands-Posten blev idømt 20 dagbøder à 2.000 kr. samt betaling af 100.000 kr. for uberettigede beskyldninger mod en tidligere underdirektør i Danske Bank for lækage af fortroligt materiale) samt U 1999.122 H (to journalister i DR-Dokumentar begge idømt 20 dagbøder à 400 kr. samt betaling af godtgørelse på 100.000 kr. for ærekrænkende sigtelser mod en kriminalinspektør i udsendelsen »Politiets blinde øje«). Senest er tidligere chefredaktør Bo Lidegaard ved Københavns Byret blevet idømt 10 dagbøder à 1.000 kr. og betaling af en tortgodtgørelse på 100.000 kr. til en journalist, som i Politiken blev udsat for mistanke om at have været spion for Stasi, se om denne sag senere i dette bidrag.

mest naturligt forstås på samme måde. Denne forståelse blev bestyrket af, at Bent Jensen i efterfølgende artikler bl.a. havde anført følgende: »Jeg citerer oven i købet en jurist og ekspert i strafferet, som har argumenteret for, at det ikke er strafbart at være indflydelses- eller påvirkningsagent ... Ifølge juristen er det kun strafbart, hvis man videregiver fortrolige oplysninger om danske forhold til en fremmed magts repræsentanter, ...«. ²⁷ På den baggrund mente de to dommere, at udtrykket »agent« i sammenhængen måtte forstås som et udsagn om, at Jørgen Dragsdahl ifølge PET var en indflydelsesagent, der hemmeligt ydede KGB bistand med at udbrede Sovjetunionens synspunkter i Danmark.

Ved bedømmelsen af sigtelserne havde landsretten lagt til grund, at der ved en samlet vurdering af sagens omstændigheder måtte gælde ganske vide grænser for Bent Jensens ytringsfrihed, idet han havde udtalt sig som professor i historie inden for sit speciale og derfor havde ret til at informere offentligheden, ligesom befolkningen har ret til at modtage information om et emne af stor offentlig interesse. ²⁸ Under sagens behandling for Højesteret gjorde Bent Jensens forsvarer gældende, at Bent Jensen som bidragsyder til et dagblad måtte være omfattet af journalisters rettigheder efter Menneskerettighedskonventionen, og at det i øvrigt er umuligt i praksis at skelne mellem en rolle som journalist og en rolle som forsker. Såvel flertallet som mindretallet i Højesteret afstod fra i deres begrundelser at inddrage betragtninger om opdeling af deltagerne i den of-

27. Den pågældende jurist er identisk med forfatteren til nærværende bidrag. Spørgsmålet er behandlet i artiklen »Påvirkningsagenter«, *Juristen* 1994, s. 154-169. Det var dog en kortere avisartikel i dagbladet *Information* den 16.01.1992, som Bent Jensen og hans advokat henviste til såvel i medierne som under sagens behandling i tre instanser.
28. Som gengivet i Højesterets dom lagde Byretten i Svendborg til grund, at forskere i forbindelse med en videnskabelig debat har vide grænser for at fremsætte bedømmelser af andres faglige arbejde, hvis den holdes inden for den faglige kreds. Byretten mente imidlertid, at Bent Jensen ved at offentliggøre sine forskningsresultater i et dagblad havde afskåret sig fra at påberåbe sig »denne særlig udvidede ytringsfrihed«, idet artiklerne ikke fremstod som sædvanlig afrapportering af et forskningsresultat. Hverken landsretten eller Højesteret indlod sig på tilsvarende betragtninger, hvilket er velbegrundet. I forhold til Jørgen Dragsdahl var der ikke tale om en debat mellem kolleger i forskningsverdenen, og heller ikke inden for rammerne af sådanne kredse vil der være noget egentligt frirum, når det drejer sig om fremsættelse af ærerørige sigtelser, f.eks. vedrørende plagiat. Med hensyn til ærerørige værdidomme er der vide grænser for ytringsfriheden for alle inden for de nævnte grænser, herunder selvsagt også for forskere, der udtaler sig offentligt.

fentlige debat i et A-hold og et B-hold. Fornuftigvis indeholder afgørelsen ingen holdepunkter for antagelser om, at forskere skulle have særlige privilegier i forhold til at fremkomme med ærekrænkende sigtelser, hverken ved deltagelse i den offentlige debat eller ved afrapportering af resultater i fagkredse.

Højesterets afgørelse beror på en særdeles grundig og meget konkret bedømmelse af de faktiske forhold i sagen. For så vidt angår domfældelsen, lægges det til grund, at der er fremsat en strafbar ærerørig sigtelse om, at sagsøgeren havde gjort sig skyldig i strafbar virksomhed som KGB-agent, samt at der ikke var belæg for beskyldningerne herom. Selv om det ikke kunne kræves, at Bent Jensen var i stand til at føre fuldt sandhedsbevis for sigtelsen for at kunne være beskyttet af hensynet til ytringsfriheden, måtte det kræves, at han som faghistoriker havde handlet i overensstemmelse med fagets etiske standarder ved at sikre sig, at hans udsagn hvilede på et korrekt faktuel grundlag og indeholdt troværdige og nøjagtige oplysninger. Denne forudsætning om »due diligence« havde han ikke levet op til. Efter en samlet afvejning af hensynet til Bent Jensens ytringsfrihed over for hensynet til beskyttelse af Dragsdahls omdømme blev han derfor dømt skyldig i strafbare injurier.

Højesterets dom i det foreliggende tilfælde kan på ingen måde tages til indtægt for, at der i kraft af afgørelsen er sket en indskrænkning af forskeres ytringsfrihed. Sagsfremstillingerne vedrørende tvistens behandling i tre instanser er bemærkelsesværdigt omfattende, og dækningen i medierne har været overvældende, hvilket naturligvis afspejler den samfundsmæssige interesse for afklaring af de sikkerhedspolitiske forhold under Den Kolde Krig og forskellige aktørers virke i den forbindelse. Ikke desto mindre er forholdet i al sin enkelhed det, at dommen i god overensstemmelse med praksis ved såvel danske domstole som ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol fastslår, at der er grænser for, hvad man ansvarsfrit kan tillade sig at ytre om andre, og at der ved fastlæggelsen af disse grænser tages udgangspunkt i en række kriterier vedrørende væsentlighed, saglighed og rimelighed som grundlag for en samlet bedømmelse af det konkrete tilfælde.

5. Bo Lidegaard-sagen

I en nyligt afgjort injuriersag blev Politikens dengang ansvarshavende chefredaktør Bo Lidegaard i Københavns Byret dømt skyldig i strafbare

ærekrænkelser over for en journalist, der i avisen var blevet omtalt som mistænkt for at have været spion for den tidligere østtyske statssikkerhedstjeneste, Stasi.²⁹ En række udtalelser herom blev kendt ubeføjede, bl.a. at den pågældende journalist ifølge Politikens oplysninger skulle være identisk med den offentligt kendte dansker, som en historielektor ved SDU havde fundet oplysninger om i det tyske Stasi-arkiv, en antagelse, som forskeren hverken ville be- eller afkræfte. Artiklen i Politiken var skrevet af en journalist ved avisen, og Bo Lidegaard havde som ansvarshavende chefredaktør givet grønt lys for publiceringen. Han blev idømt 10 dagbøder à 1.000 kr. samt betaling af tortgodtgørelse på 100.000 kr.

Retten lagde til grund, at en almindelig læser ud fra udtalelsernes indhold og kontekst måtte opfatte disse således, at koldkrigsforskeren mistænkte den pågældende journalist for at være Stasi-spion. Derved var udtalelserne egnet til at nedsætte journalistens ære og omdømme i medborgernes agtelse og var således omfattet af bestemmelsen om strafbare ærekrænkende sigtelser.³⁰ Det kunne ikke føre retten til et andet resultat, at professor Bent Jensen som kollega til historielektoren samt en tredje person havde oplyst Politikens journalist om, at historielektoren til dem havde navngivet den pågældende som den mistænkte, heller ikke selv om Bent Jensen vedstod denne andenhåndsoplysning i en vidneerklæring.

Ved vurderingen af sigtelsens berettigelse fremhævede retten, at Den Kolde Krig og danske statsborgeres forhold til fremmede staters efterretningstjenester i denne periode er et emne af stor samfundsmæssig interesse. Under henvisning til praksis ved Den Europæiske Menneskerettighedsdomstol understregede retten det velkendte aksiom, at mediernes ytringsfrihed er en central forudsætning for et demokratisk samfund, og at mediernes mulighed for at udøve deres vigtige funktion som »public

29. Københavns Byrets dom af 21.06.2016.

30. Domfældelsen skete efter straffelovens § 267, jf. § 269, stk. 1, og med en henvisning til medieansvarslovens § 13, hvorefter den ansvarshavende redaktør er medansvarlig for indholdet af en navngiven artikel i skriftet, *hvis* den med redaktørens vidende er skrevet af en fast medarbejder ved skriftet, *hvis* den er skrevet på opfordring af eller under anden medvirken af redaktøren, eller *hvis* redaktøren vidste, at indholdet var urigtigt eller indebar en krænkelse af privatlivets fred. Om det subjektive redaktøransvar, se Peter Lambert i U 2013 B, s. 174 (179).

watchdog« ved at formidle information om emner af offentlig interesse begrundet en videregående beskyttelse.³¹

Videre bemærkede retten imidlertid, at beskyttelsen af mediernes ytringsfrihed i denne sammenhæng kræver, at der er udvist fornøden omhu (»due diligence«), og at der er handlet »in good faith and on an accurate factual basis and provide "reliable and precise" information in accordance with the ethics of journalism«.³²

Spørgsmålet var herefter, om Bo Lidegaard som ansvarshavende chefredaktør udviste den fornødne omhu, da han accepterede offentliggørelsen af artiklen med de omstridte oplysninger. I den forbindelse havde det afgørende betydning, at koldkrigsforskeren kategorisk havde afvist at oplyse offentligheden om, hvem hans mistanke angik. I lyset heraf havde fagfæller i pressen kritiseret ham for at gå ud med resultater af sin forskning, før disse var tilstrækkeligt underbyggede. Dette havde lektoren ifølge egne offentlige udtalelser gjort i håb om, at medieopmærksomheden ville lette mulighederne for at fremskaffe mere dokumentation ved at få danske myndigheder til at facilitere hans adgang til indsigt i det såkaldte Rosenholz-arkiv, der rummer kopier af destruerede Stasi-mapper.

Retten fastslog, at Bo Lidegaard var bekendt med disse informationer, inden han som ansvarshavende chefredaktør tillod publicering af artiklen med de ærekrænkende udtalelser. Når han alligevel valgte at lade artiklen publicere, skete dette bl.a. i lyset af, at oplysningen om, hvem mistanken var rettet imod, var bekræftet af professor Bent Jensen, der som nævnt var fra samme institut som historielektoren.

Efter en samlet afvejning fandt retten, at de ærekrænkende udtalelser hvilede på et for spinkelt grundlag, og at Bo Lidegaard ikke havde været i tilstrækkelig god tro om udtalelsernes berettigelse. Ved at tillade publicering af udtalelserne havde han følgelig ikke udvist den fornødne omhu, som kræves for at beskytte pressens ytringsfrihed over for hensynet til beskyttelsen af enkeltpersoners omdømme.

Bo Lidegaard har gennem pressen meddelt, at han ikke agter at anke dommen.

31. Byretten henviste her til sagen *Axel Springer AG v. Germany* (39954/08, 07.02.2012), som også Højesteret havde inddraget i præmisserne for afgørelsen i sagen *Dragsdahl v. Jensen*.

32. Her henviste byretten til U 2015.3106 H og ligesom denne afgørelse til sagen *Braun v. Poland*.

Det fremgår af dombogen, at Bo Lidegaard under sagen gjorde gældende, at de forpligtelser, der påhviler en journalist, er anderledes end de forpligtelser, der påhviler en forsker, idet journalisten angiveligt har en skærpet forpligtelse til at oplyse offentligheden. Ud fra en presseetisk synsvinkel kan det muligvis hævdes, at når det handler om at informere offentligheden om forhold af væsentlig samfundsmæssig interesse, kan journalister og redaktører i almindelighed forventes at vove mere end den enkelte forsker i tilfælde af, at der er risiko for at lægge sig ud med autoriteter eller andre magtfulde aktører. Alt andet lige har de etablerede medier i hvert fald et mere sikkert økonomisk rygstød og en mere solid platform at kommunikere fra end individuelle forskere. Og sikkerhedsnettet for den, der træder ved siden af, er typisk mere solidt for mediefolk end for forskere. Men når det drejer sig om den juridiske bedømmelse af afgrænsningen i forhold til freds- og ærekrænkelser, er målestokken grundlæggende set den samme.

6. Afsluttende bemærkninger

Ved fremsættelse af ærerørige sigtelser kræver beskyttelsen af såvel mediernes som forskernes ytringsfrihed, at der er udvist fornøden omhu, og at der i det mindste er handlet i god tro på et korrekt faktisk grundlag, der indeholder troværdige og nøjagtige oplysninger i overensstemmelse med fagets etiske standarder. Dette har ingen af de to omtalte afgørelser ændret ved. Efter en nøje bedømmelse af de forelagte konkrete tilfælde har domstolene snarere slået retsstillingen klart og tydeligt fast.³³

Ved formidling af egne forskningsresultater har en forsker i kraft af sin faglighed et ansvar for at afstå fra ærekrænkende udsagn, som under hensyntagen til fagets fagetsiske standarder ikke er tilstrækkeligt godt un-

33. Som bemærket af Jørgen Albæk Jensen i *Grundloven med kommentarer*, 2015, er en vis retsusiikkerhed uundgåelig i forbindelse med en afvejning, hvis emne er væsentligheden af det emne, som ytringen vedrører, karakteren af det modhensyn, der kan tale for begrænsning af den materielle ytringsfrihed, og graden af krænkelse af dette modhensyn (s. 506). Han konstaterer videre, at retsusiikkerhedsproblemet efterhånden må anses for mindsket, efter at retspraksis gennem et ganske stort antal sager vedrørende ytringsfriheden har fået en vis stabilitet både med hensyn til, hvilke hensyn der skal inddrages i afvejningen, og hvilke af disse hensyn der skal tillægges særlig vægt. Tilsvarende samme forfatter i *Dansk Statsret*, 2012, s. 311.

derbygget. Der kan ikke antages at gælde nogen særlig udvidet ret for forskere til på et løsagtigt grundlag at ytre sig ærekrænkende. Meningen med principperne om akademisk frihed og ytringsfrihed er selvsagt ikke, at grænserne i forhold til andre beskyttelsesinteresser skal kunne ophæves eller forskubbes vilkårligt.

Som hidtil gælder det for forskere, der formidler resultaterne af deres forskning, og som ikke har noget ønske om at få en injuriersag på halsen, at det er klogt at være grundig, kildekritisk og omhyggelig med fremstillingen. Det samme gælder helt tilsvarende for journalister og redaktører.

I almindelighed kan det anbefales såvel forskere som journalister at undgå unødigt ærekrænkende påstande; men hvis det af en mere eller mindre anerkendelsesværdig grund er påtrængende at ytre sig skarpt, er det vigtigt at have dokumentationen i orden og at være forberedt på at kunne lægge såvel resultater som grundlaget for disse åbent frem.